

СВІТ МЕТОДОЛОГІЇ

Анатолій В. ФУРМАН

Copyright © 2015

УДК 167/168

Anatoliy V. Furman
WORLD OF METHODOLOGY

“...Світ є те, що ми мислимо, а не те, що реально”
Георгій Щедровицький [40, с. 13]

“...філософія є думка думки”,
або “свідомість як можливість більшої свідомості”
Мераб Мамардашвілі [29, с. 54, 63]

Методологія (давньогрец. μέθοδος – “шлях через”, “простежування”, “дослідження” і λόγος – “слово”, “смысл”, “вчення”) – це:

1) *вчення* про принципи, способи і засоби конструювання, організації, змістовлення та здійснення теоретичної і практичної діяльності, соціальних та особистісних учинків людини, що виявляє й нормативно поширює структуру, логічну організацію, раціональні правила і нормативи їх здійснення залежно від досліджуваного предмета чи перетворюваного об’єкта, проблемного поля і цілей пошукування, рівня психодуховного розвитку і технологічності мислення вченого та вітакультурного контексту його життєдіяльності;

2) *система раціональних знань* про методи, способи, форми і засоби мислення, діяльності, вчинення, про правила, норми та інструменти філософського, мистецького, наукового, прикладного і ситуаційного *методологування*, актуалізація й усвідомлене використання якої уможливорює проблематизацію (перетворення соціокультурних явищ у предмет рефлексивного осмислення і раціонального аналізу), нормування (методологічна робота, здійснювана за зразком, принципами і правилами й у певному порядку мислення), програмування (цілеспрямоване змістовлення певного образу, взірця дій, який з допомогою нормативного тексту вказує, як особа має брати участь у мисленні), проектування (нормотворча діяльність, котра описує процес, проміжні етапи та кінцевий результат його перебігу, що містить передбачуване уявлення про завершальний вислід, продукт чи плід

праці) і творення знаків, схем, норм, приписів, проектів, понять, категорій, рефлексивного знання, а відтак розширює значеннєво-смыслові горизонти свідомості того, хто здійснює це методологування;

3) *особлива сфера пізнання, критики, творення і рефлексії*, формозмістове наповнення якої становить сукупність принципів і підходів, законів і закономірностей, теорій і концепцій, категорій і понять, схем і моделей здійснення мисленнєво збагаченої діяльності на будь-який виокремлений об’єкт чи зафіксований думкою предмет, що уможливорює визначення стратегії й оптимальної тактики будь-якого – від філософського до буденного – пошуку, виявлення динаміки пізнавальних (глобальних, суспільних, організаційних, особистісних) проблем у розвитку людства, осмислення особливостей вітакультурного спричинення у продукуванні й використанні людиною сучасної цивілізації інтелектуальних засобів (перш за все мов, світоглядних універсалій, наукових знань, мислесхем), обґрунтування змінності категорій, понять, уявлень, настановлень і ціннісних орієнтацій, а також з’ясування, конструювання, перетворення схем, моделей, технік і процедур мислення, розуміння, діяльності й учинення задля оновлення і відтворення соціального буття, у тому числі і його культурних надбань;

4) *окремий світ методологічного мислення і багаторівневого методологування*, який у доповнення до інших світів (за Платоном – ідей і речей, за К. Поппером – природи, соціальності і знань [33], за О.Б. Старовойтенко

– речовий, рослинно-тваринний (світ живого), соціальний та ідеальний [35] і т. ін.) характеризується такими ознаками:

а) *субстанційністю*: мислення – це ідеальна дійсність об’єктивного процесу, що здійснюється поза людською свідомістю, хоча й просякає крізь неї й так чи інакше видозмінюється в ній та рухається далі, тому воно розмите на суб’єктно-особистісному матеріальності й у своїй вершинній універсальності постає як *методологічне мислення*, яке інтегрує сферу мислєдїяльності і “вільне стосовно меж наукових предметів й узагалі щодо меж науки, історії, техніки, практики”..., а головне – воно може працювати над ними [34, с. 32–33];

б) *штучністю, технічністю* в опозиції до натуральності світу природно-наукового, а це означає, що методологічне мислення виходить за рамки гносеологічної схеми суб’єкт-об’єктного відношення і стосується самих систем діяльності і мислення у взаємодоповненні засобів, процедур та операцій, образів “табла свідомості”, текстових фрагментів мовлення-думки, норм і схем мислєдїяльності, у тому числі категорій, з допомогою яких створюється онтологічна картина досліджуваного об’єкта, а методологія в цілому “обіймає зразки всіх форм, способів і стилів мислення – методичні, конструктивно-технічні, наукові, проектні, організаційно-управлінські, історичні і так далі; вона вільно використовує знання всіх типів і видів, але першочергово базується на спеціальному комплексі методологічних дисциплін..., та вільно оперує всіма наявними категоріями...” [24, с. 47, 45];

в) *критичністю* у відношенні до існуючої людської культури та безперервним оновленням методологічного ставлення до неї, соціуму та людини з її мисленням і діяльністю, свідомістю і вчинками, духовністю і спілкуванням й одночасно наявністю позитивної конструктивної програми дій та реалізацією методологічної позиції і цієї програми в цілому як справи, вчинку життя;

г) *рефлексивністю*, котра становить сутність методологічного, а також і філософського, мислення і методології загалом (Г.П. Щедровицький [40, с. 441]), тобто є, за Аристотелем, “самомислимим мисленням”; причому рефлексія тут організується як спрямованість не на об’єкт, а на власну діяльність, не на предметну визначеність людських зусиль, що має місце у ситуації наукового пізнання, а на універсальне охоплення усїєї сфери людської

діяльності, мислення, форм, способів і механізмів практикування;

д) *практичністю*, й відтак ціннісним зорієнтуванням не стільки на пізнання й дослідження, а головним чином на проектування, планування, програмування, імітаційно-вчинкове втілення; головне не на опис минулого, а на продукування приписів, схем і картин на майбутнє; прийняттям за основоположний критерій не істинності як відповідності знань об’єкту, а *реалізованості* як відповідності об’єкта проекту та діяльності чітким методологічним нормам;

е) *ситуаційністю проживання* того шляху особистісного розвитку людини, котрий обраний нею як особливий тип філософування – “спосіб зв’язку рефлектувальної і рефлектуючої діяльності і як форма організації того й іншого, діяльності в цілому” [40, с. 413], звідси логічним є рефлексивне сфокусування методолога на постійно змінних ситуаціях вибору і самовизначення з практичним настановленням на перетворення і розвиток нових засобів, методів і форм організації надпредметних і надпрофесійних (тобто власне методологічних засобів) мислення, діяльності, мислєвчинення;

є) *ковітальністю*, коли методологія постає не скільки як особлива система знань, не як відсторонене від спільності вчення, які можна запозичити, привласнити, використати, а як спільнооухотворене методологування, тобто як такі життя і діяльність інших людей, як така сфера їхнього безперервного діяння-вчинення, котрі можна тільки або спостерігати як дещо об’єктивно існуюче і незалежне від нас, або увійти всередину цієї сфери, спробувати опанувати в цьому винятковому світі стилем і способом пропонованого інобуттєвого, мислеенергетично наповненого повсякдення і врешті-решт стати її елементом та організованістю й у подальшому жити та діяти всередині методології, долучаючись до її серцевинного упредметнення – до мислення й тим самим до світу (в широкому розумінні слова), даного через формат цього мислення [див. 40, с. 370; 27, с. 17];

ж) *окультуреною змістовністю*, що вимагає від методолога, котрий перебуває у живому тілі уконкретненої соціальності, водночас жити і вчиняти за законами того культурного розвіткового змісту методологічних мислення, діяльності, роботи та інших (імітаційних, ігрових, учинкових, мистецьких тощо) форм практикування, який ним опанував, заповнив, самоактуалізував й перетворив його у їх

діяльного носія; а оскільки “мислення є система культури, котра запозичується, приймається, інтеріоризується...” [37, с. 138–139], то лише культура становить справжнє – чистої води – джерело творчості, у якому людина відіграє роль матеріалу-носія мислення, культури; причому простір останньої відмінний від соціального простору, що уможлиблює дію механізму відтворення діяльності й указує на бінарне існування всього діяльнісного: “один раз – у вигляді еталонів, зразків і норм культури, а другий – живих соціальних процесів мислєдїяння” [34, с. 100].

Отже, зреалізовуючи вимоги юнгїанського принципу кватерності в добуванні довершеного цілісного знання [3–5; 10, с. 108–133; 20], отримуємо чотири сторони світу методологїї:

– окреме вчення про логїчну організацію і структурно-змістову динаміку, принципи і нормативи, методи і засоби діяльності;

– специфічну систему раціональних знань про форми, методи, способи рефлексивних мислення і вчинкового діяннїя у єдності із сукупністю норм та інструментів різнорівневого методологування;

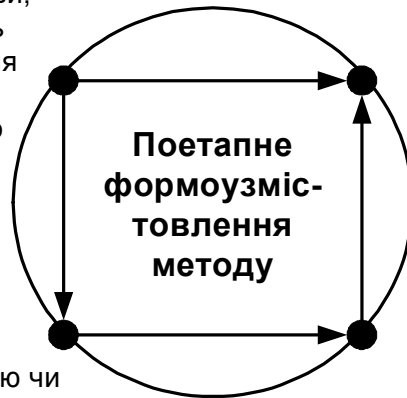
– особливу сферу мислєдїяльнісно центрованих пізнання, критики, твореннїя і рефлексїї, які охоплюють усі типи і стилї мислення, через котрі задається у людській свідомості світ і які спричиняють формування та розвиток методологїчного мислення як його нової універсальної форми, що уможлиблює не лише розширене світобаченнїя, а й діяльнісно-вчинкове світоволодіннїя;

– персонїфікований спосіб життя, тип проблемно-рефлексивного існування, за якого із самого себе дослідником продукуються методологїчне мислення і методологїчне відношеннїя, що циркулюють ситуаційно щораз заново від проблематизації до проектування і назад; а оскільки методологїя у цьому разі – це завжди окремішне складне практичне мистецтво мислєзреалїзування особистості, групи чи колективу, то потрібен, по-перше, живий взїрець, тобто носїй цього інтелектуального мистецтва, по-друге, окремо сконструйований рефлексивний часопростїр, який би сприяв підтримці та вирощуваннїю потоку думок, котрі виникають на переходах від смислового (об’єктно-змістового) обговореннїя до формальних конструкцій – знаків, схем, знань, об’єктів, по-третє, безпосереднїя, майже безперервна, інтенсивна мислєдїяльність імітаційно-вчинкового (семїнарського, клубного, оргуправлінського тощо) характеру.

Етимологїзація слова “методологїя” вказує не лише на його подвійне походженнїя (“метод” і “логос”), а й дає змогу з’ясувати його генетичні зв’язки з іншими спорідненими (“методологема”, “методологування”, “методологїчна робота”, “методика”) або світоглядно рівновагомими з позицій сучасної культури (“життя”, “філософїя”, “мистецтво”, “наука”, “практика” тощо) словами, що вживаються у різних мовах. Так, метод (англ. – *method*, нїм. – *methode*, рос. – *метод* і т.д.) – це спосіб досягненнїя мети, що охоплює сукупність кроків, прийомів та операцій теоретичного (головним чином інтелектуально-мисленнєвими формами і засобами) чи практичного (шляхом зреалїзування поведїнки, діяльності, вчинків) освоєннїя дійсності, а також утілюваний у життя зразок, стиль чи шлях розв’язання певної проблеми, вирїшення конкретного завданнїя. Причому важливо, що метод – це не статика отриманої ідеальної (знаннєвої) картини досліджуваного об’єкта або предмета, а живодайна динаміка мислєдїяння у певних часопросторових обставинах, чїтко спрямованому напрямку, формальних і змістовних зорганїзованих. З методологїчних позицій циклічно-вчинкового підходу [див. 9; 18; 21] логїка поетапного формоузмістовленнїя методу охоплює наступність чотирьох етапів – ситуаційного, мотиваційного, вчинково-діяльного та післядіяльного (рис. 1). У будь-якому разі метод входить до структури будь-якої довершеної діяльності – від рефлексивних філософування і теоретизування до суто технічно-виконавської та побутової, й відтак є обов’язковим складником, що забезпечує внутрішню організацію і регуляцію її процесного перебігу за тих чи інших соціокультурних умов.

У науковому пізнаннї метод – це проблемно спричинений, цїльово заданий і гіпотетично окреслений шлях, спосіб чи засіб раціонального осягненнїя сутності предмета вивченнїя. Ще в античній філософїї (Сократ, Платон, Аристотель, Гераклїт) був уперше відрефлексований взаємозв’язок продукту і методу пізнання: з одного боку, не лише отриманий результат має бути істинним, а й шлях до нього, з іншого – вибір такого шляху повинен відповідати природі предмета дослідженнїя. Скажїмо, у “Фїзиці” Аристотеля (384–322 р. до н.е.) немає ні математичних формул, ані описів дослідів, приладів. Проте в нього є метод розмірковування як спосіб мисленнєвого установленнїя логїчних суперечностей

1 – ситуаційний етап: умови, ресурси і засоби, що будуть задіяні під час зреалізування методу, та проспективна рефлексія їх повновагового використання

2 – мотиваційний етап: внутрішньо прийнята особою чи групою до зреалізування процедурна схема чи модель діяльності, вчинення як оптимальна послідовність прийомів та операцій

4 – післядійовий етап: підсумкова рефлексія успішності та ефективності зреалізування методу як способу-шляху виконаної мислєдїяльності за певних умов, на окремому матеріалі та з використанням конкретних ресурсів і засобів

3 – вчинково-дійовий етап: система прийомів та операцій, котрі реально здійснюються на матеріалі предметно-змістового наповнення конкретного методу як способу чи шляху діяннї за певних обставин

Рис. 1.

Циклічно-вчинкова логіка поетапного формоузмистовлення методу

у висновках, що отримані з тих чи інших припущень. Такий метод діалектично зорієнтованої логіки становив вершину в розвитку давньогрецької філософії, що пояснюється його культурним постановням принаймні на підґрунті трьох джерел: першопочаткової діалектики Геракліта з Ефеса (544/540/535–483/480/475 р. до н.е.); діалогіки Сократа з Афін (близько 470–399 р. до н.е.), осереддя якої становить маевтика, як метод запитально-відмовного розмірковування і як мистецтво допомоги в народженні істинного знання; оригінальна філософська школа Платона (428/427–348/347 р. до н.е.) як генетично первинний напрямок філософування (головно іманентно-трансцендентального) й постановня європейського стилю мислення із його засадничим методом понятійного критицизму. І хоч Аристотель уособлює своїм ученням певною мірою альтернативний щодо Платона вектор філософського стилю мислення, а саме логіко-раціоналістичний, усе ж у цій синкретичній дуальності вони задають далеку перспективу розвитку філософської думки [див. 30, с. 57–59, 755–760].

Систематичне вивчення методу і цілеспрямована розробка методології пов'язані з генезою експериментальної науки. Зокрема, остання у її класичному варіанті оформилася на кінець XVII століття з виходом у світ двох праць Галілео Галілея (1564–1642) “Бесіди про дві нові науки” та “Діалог про дві най-

головніші системи світу”, що є взірцями застосування наукового підходу до постановки й розв'язання раціонально осмислених проблем із його як обов'язковими нормативними складовими (наявність ідеального об'єкта, вичленення із цього об'єкта предмета пізнання, обґрунтування методу, способу дослідження останнього, проведення експерименту як практики виняткового типу), так із набором відповідних логіко-методологічних процедур (ідеалізації, абстрагування, упредметнення, узалежнення, моделювання, формалізації, класифікації, типологізації та ін.). У такий спосіб власне й постає наука як специфічна, історично перехідна форма організації знань, мислення, діяльності і як особлива інтелектуально-практична людства загалом. Наука, пише Г.П. Щедровицький, – це “особливий штучний організм серед різних форм організації знань і мислєдїяльності, який специфічним чином замкнув філософську онтологію та її уявлення про ідеальний об'єкт з практикою виняткового типу – “експериментальною”. При цьому був сформульований окремий погляд на об'єкт дослідження, його “життя” у своєму світі (зокрема, його постійне збереження) і на відношення дослідника чи діяча до цього об'єкта”. І далі: “Були зафіксовані особливі умови узагальнення, висунуті певні принципи, гіпотези інваріантності. Було як постулат визначено, що життя об'єкта не залежить від нашої діяльності. І все це були онтологічні

передумови і засади появи наукового знання, ідеєю яких закладався принцип, який фіксував можливість виривання об'єкта із загального контексту зв'язків. І не важливо, як ви його вириваєте – об'єкт завжди має залишатися тим самим". І найважливіше: "В ідеї експерименту була закладена опозиційність звичної практики до практики штучної, лабораторної. При цьому звичайна практика була поставлена поза законом, а її досвід не мав ніякого значення для науки. Тому Г. Галілей і сформулював свій знаменитий принцип...: "Якщо мої конструкції не відповідають фактам, тим гірше для фактів! Тому що мої конструкції правильні, а факти – тільки видимість...". Й на цьому завжди стояла, творилася наука" [23, с. 10–11].

Методологія наукового пізнання сьогодні – це одна із генетичних ліній поступу-розквіту методології як окремого світу рефлексивних мислення і діяльності, що історично виникла всередині цього світу і розвивається відповідно до його всезагальних законів і норм, організована специфічним канонічним чином і є життєдайною тільки тоді, коли існує не сама по собі як щось самодостатнє, тобто поза більш широким контекстом знань і культурних надбань людства, а відіграє роль важливого функціонального материка всесвіту його окультуреного та усупільненого життя. Поле упредметнення цієї розлогої гілки методології стосується: а) принципів побудови, форм і способів здійснення науково-дослідницької діяльності; б) канонів та нормативів оцінювання і конкретного використання парадигм, теорій, концепцій, законів, категорій, понять, гносеологічних конструктів у ході здійснення цієї діяльності; в) зовнішніх (спричинювальних) і внутрішніх (самоорганізаційних) механізмів розвитку та логічних інваріантів (класична, неklasична, посткласична і постнекласична типи раціональності) добування нового наукового знання; г) системи норм і правил проведення різних досліджень, стандарти і взірці їх підготовки, проведення, оформлення. Закономірно, що предметом методологічного аналізу у царині науки є не створення нової концепції, теорії чи теоретичної системи, а дослідження загальної структури і типології наявних методів, з'ясування тенденцій і напрямків їх розвитку, а також проблема взаємозв'язку різних форм, методів, засобів та інструментів, що застосовуються у процесі наукової творчості.

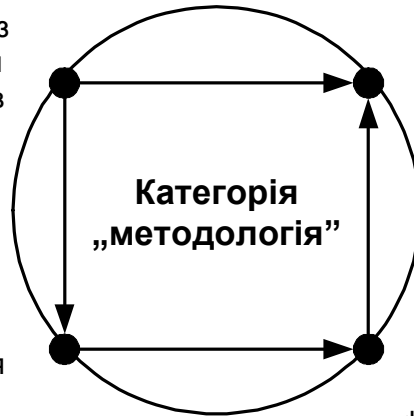
Загалом пошук універсального методу в історії філософської думки і наукової традиції

завершився безрезультатно, якщо не брати до уваги самої ідеї методологічного монізму, що обстоює єдинопочатковий спосіб творення світу – або природно-еволюційний, або божественний. При цьому до методів загальнонаукового характеру належать індукція і дедукція, аналіз і синтез, аналогії й виключення, моделювання та узагальнення, фокусування та ідеалізації, порівняння і формалізації, класифікації і типізації, схематизації і систематизації та ін. При цьому філософські принципи, підходи і методи у форматі наукового використання завжди опосередковуються іншими, більш окремішніми, способами і методами дослідження. Однак саме вони, набуваючи загальнометодологічного статусу, задають магістральний напрямок пошукування, орієнтири стратегічного погляду на обраний для вивчення об'єкт, змістове поле, стиль і характер отриманих результатів.

Термін давньогрецької філософії "логос", який увів в активний слововжиток вищезгаданий Геракліт, "означає водночас "слово" (або "речення", "висловлювання", "мовлення") і "смысл" (або "поняття", "судження", "засновок"); при цьому "слово" береться не в чуттєво-звуковому, а виключно у смисловому плані, але й "смысл" розуміють як щось явне, оформлене, а отже "словесне". З побутової сфери до цього поняття увійшов ще й момент чіткого числового відношення – "рахування", а відтак і "звіту", "звітування". Логос, зауважує С. Аверінцев, – це водночас й об'єктивно даний зміст, що його розум має "усвідомлювати", і сама ця "звітуюча" діяльність розуму, і, зрештою, наскрізна смислова впорядкованість буття та свідомості; це протилежність усьому несвідомому та безсловесному, безумовному та безвідповідальному, безглуздому та безформному в світі та людині" [1, с. 131]. Отож грецьке слово "логос" має неімовірно широкі смислові рамки функціонування та розмаїття способів уживання, що інші мови можуть його асимілювати лише як багатозначне, полісемічно умасштаблене та контекстно-мовно спричинене. Звідси постає значеннєва мережа і смислова поліфонія "логосу", що проходить крізь формат численних перетлумачень змісту та обсягу цього слова у філософії від античного часу до наших днів. Так, лише у лоні літературної української мови "логос" має декілька десятків значеннєво-смислових інваріантів, що почасти не мають між собою надійних чи явних зв'язків, зокрема, це – "розмова, мовлення, мова, слово,

1 – точка відліку чи зору, з якої виходить мислитель чи дослідник у пізнанні об'єктів дійсності

2 – правила або приписи, яких він дотримується у процесі підготовки, проведення та оформлення результатів пізнання, дослідження, аналізування

4 – спосіб чи шлях самореалізації мислителем чи дослідником власного пізнавально-пошукового процесу і водночас організація ним своєї раціонально або практико перетворювальної діяльності

3 – система засобів, яку він використовує у зреалізуванні повного пізнавального циклу філософської чи наукової творчості

Рис. 2.

Сегменти-складники раціоналізованих та формоорганізованих умістовлень “методології” як світоглядної універсалії і категорійного поняття

раціональність, розум, розумність, підґрунтя, принцип, мотив, розрахунок, відношення, розповідь, теза, умовивід, аргумент, пояснення, висловлювання, твердження, фраза, визначення, рахування/розповідь... І нарешті, щоб оцінити увесь масштаб полісемії “логосу” впродовж історії цього слова, варто до першої біфуркації ratio/oratio (розум/мовлення) додати *Йоаннів Логос*, перекладений за допомогою *Verbum*, який, на підставі гебрейського *dabar*, означає *слово та річ*; у цьому випадку *Христа – Слово, що стало людиною* [6, с. 237, 238].

Стосовно методології як бінарного словотворення, то саме окреслена полісемія “логосу” (відгалуження сенсів від спільного еталона) та її проекція на сучасні філософський і науковий дискурси дають підстави констатувати наявність чотирьох засадничих ознак *методології як категорії науки* (категорійного поняття) і водночас як *категорії культури* (світоглядної універсалії) [див. 11; 12, с. 25–26]. А це означає, що методологія – одне з таких найзагальніших понять, яке має (а) максимальний обсяг, (б) мінімальний зміст, (в) характеризується межовою абстрактністю і (г) відображає найфундаментальніші зв'язки і залежності мисленнєво зідеалізованої дійсності у чотирискладовій логіко-параметричній структурі поняття (обсяг, зміст, значення, смисл). У цьому разі за принципом кватерності [5; 10, с. 108–133; 20] названа категорія охоплює чотири сегменти-складники власного широкого горизонту раціоналізованих та формоорганізованих умістовлень (рис. 2).

У широких межах обслуговування освоєних схем, моделей, програм і проектів діяльності

та вчинення основоположний зміст методології полягає у забезпеченні їх нормативно-раціональної й логічно обґрунтованої (за законами і формами мислення, способами пізнання та умовами істинності знань і суджень) побудови й, бодай імовірного (мисленнєвого, емпіричного чи суто експериментального), здійснення. Тому осереддя *методологічного знання* закономірно становлять приписи і норми, у яких фіксується зміст, засоби і послідовність певних видів діяльності й учинення (так звана *нормативна методологія*) й одночасно опис динаміки фактично втілюваних активів, учинків, подій (*дескриптивна методологія*). Звідси походить головне призначення такого знання – внутрішня організація і регулювання процесного перебігу філософського, наукового, етичного та іншого пізнання, будь-якої за упредметненням мислєдіяльності або практичного перетворення певного об'єкта, предмета, матеріалу чи засобу.

Суспільно-історичне і вітакультурне спричинення розвитку методології виявляється перш за все у ході зміни та оновлення її засновків (принципів, підходів, концепцій, моделей), а також у процесах колективного та індивідуального вироблення методологічних засобів та інструментів (знарядь, інструментарію, програм, план-карт, проектів, категорійних матриць тощо). Найбільш значущі досягнення у цьому ракурсі культурних здобутків демонструє упродовж останнього півстоліття *системомислєдіяльнісна методологія* (Г.П. Щедровицький і школа [22–27; 36–40]). У її самотньому – філософсько-соціогуманітарному – форматі спочатку було усвідомлено і рефлексивно відокремлено методологію від

логіки, філософської теорії пізнання, від філософії і науки в цілому. Методологія артикулювалася новим синтетичним способом поєднання в цьому усистемленні різних типів і стилів методологування (філософськи аргументованої онтологічної роботи, наукового дослідження, яке базувалося на моделюванні об'єктів і на експериментуванні, конструктивно-інженерного і проектного підходів, історичного студіювання та ін.), технології синтезу різнопредметних знань і новостворених конфігурацій із знанневих комплексів, традиційно належних до різних дисциплін, а головне – вона спрямована не на окремі науки і види діяльного практикування, а на весь універсум людської діяльності. Звідси була сформульована вимога *методологізації* усіх сфер останньої, котра проголошується мегатенденцією сучасної культури: методологія, поряд із філософією, наукою, інженерією, потрібна перш за все для семіотичної повноти сучасної культури, адже вона бере на себе функцію продукування думок, спрямовану актуалізацію мислення, уможливлення ефективної мислєдіяльності, завдяки чому й утримується цілісність і досягається збагачення культури знаками, схемами, знаннями, проектами, об'єктами на базі категорій як апіорних визначень.

Якщо наука була затребувана всеохватною онтологією природи і натуралізмом людського повсякдення, то методологія як зародок нової соціокультурної сфери викликана до життя насамперед онтологією діяльності і діяльним підходом [див. 27–28 та ін.]. Тому теорія діяльності обґрунтовується її останнім засновком і найважливішим фундаментом, тоді як новоявлені *епістемі* (нові знання, наукові відкриття, теорії, проблеми, вирішальні експерименти, парадигми, лінії аналізу чи синтезу тощо) становлять певні організованості (мисле) діяльності, є “згорнутими” у “продукт” формами організації мислення; відтак “будь-яке обговорення історії і розвитку науки, яке ігнорує організаційно-мисленнєву та організаційно-діяльнісну дійсність цього розвитку, не сприяє появі альтернативних теорій та наук..., а перспективні і виправдані методологічні – але ніяк не онтологічні – “прориви”, які формують і реалізують нові схеми організації пізнання” [6а, с. 116–117, 123].

Згодом, у лоні зародження *системомислєдіяльнісного підходу* сам проект методології починає розглядатися не лише як словесно й текстово зафіксований задум “тоталізації” рефлексії і рефлексивного “замикання” всієї

сукупної сфери діяльності з виходом на розробку оргуправлінської проблематики і нової технології програмування мисленнєвої діяльності, проблематизації, синтезу та конфігурування різнопредметних актуалізованих знань, а й як практичне настановлення-намір на широке культивування і розповсюдження *методологічного способу мислення і комунікації*. У підсумку оргдіяльнісні зусилля приводять до виходу методології за рамки теоретичних пошукувань і філософських узагальнень у часопростір реальної соціальної взаємодії, де методологи освоюють власний сегмент організації, керівництва та управління діяльністю професіоналів із різних сфер інтелектуального практикування, у тому числі використання знань у діловому та особистому повсякденні. У такий спосіб із 1979 року постає практика *організаційно-діяльнісних ігор* як прикладний напрям утвердження системомислєдіяльнісної методології, а саме як форма організації та інтегральна умова розвитку колективної мислєдіяльності, як майстерність і техніка проблемних розмірковувань і методологічного мислення у процесах постановки та розв'язання системних проблем [див. 21; 25; 38–39].

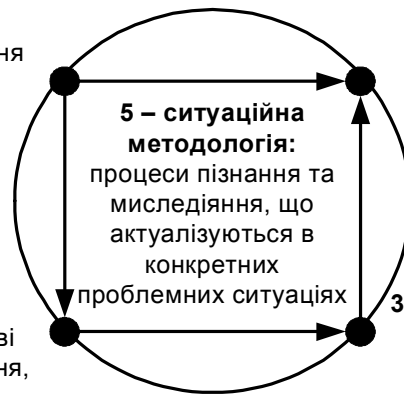
Отже, хоча методологія й вийшла із лона філософії, а в розробці її фундаментальних проблем важливу роль зіграли як старогрецькі мислителі, так мудролюбів нового й новітнього часу (Ф. Бекон, Р. Декарт, І. Кант, Ф. Шеллінг, Г. Гегель, О. Конт, М.О. Бердяєв, К. Поппер, І. Лакатош, П. Фойєрабенд, Г.П. Щедровицький, В.А. Роменець, С.Б. Кримський Г.О. Балл та ін.), все ж немає підстав уписувати їх лише в історію та систему філософських знань. Тим більше, що має місце складне співвідношення методології і філософії, тому що перша може визначитися з позиції другої і навпаки, звісно, за умов розширено узагальненого розуміння методології. Крім того, поки наука виробляла та обстоювала незмінні пізнавальні стандарти і логико-методологічні процедури, філософія самореконструювалася спочатку в категорійно-понятійних комплексах загальної методології пізнання, а пізніше у концепти, засновки, засоби і парадигматику *філософської методології*, що обґрунтовує засадничі орієнтири філософування, загальні форми, стилі і способи повноцінного мислення, які опрацьовані в історії людства у форматі найважливіших філософських учень, напрямів, шкіл. Оскільки у ХХ столітті пізнавальні канони та нормативи виявилися залежними від самого процесу пізнання, від розвиненості і внутрішньої

1 – філософська методологія:

різні філософські системи і будь-яке цілісне філософське знання, у т.ч. принципи пізнання і категорійний лад науки, а також найфундаментальніші передумови та орієнтири досконалої змістовної діяльності

2 – загальнонаукова

методологія: загальнонаукові принципи і форми дослідження, способи пізнання явищ об'єктивної дійсності; також як змістові загальнонаукові концепції, так і формальні розробки й теорії, пов'язані з розв'язанням широкого кола методологічних завдань

5 – ситуаційна методологія: процеси пізнання та мислення, що актуалізуються в конкретних проблемних ситуаціях

4 – конкретно-тематична або спеціалізована методологія:

методика і техніка дослідження з окремої теми чи проблеми, тобто набір методик і процедур, що забезпечує отримання одноманітного і достовірного емпіричного матеріалу та його первинну обробку, після котрої він може долучатися до масиву наявного знання

3 – конкретно-наукова або спеціальна методологія:

сукупність відповідних принципів, методів, прийомів дослідження і процедур, що застосовуються в тій чи іншій науці чи окремій науковій дисципліні (фізика, хімія, соціологія, психологія тощо), а також нормативи і приписи, методи і методики чітко упредметненої науково-дослідницької діяльності

Рис. 3.

Рівні організації методології як сфери аналізу та здійснення мислення, діяльності, мислєдіяльності і професійного методологування

культури мислителя, від типу і складності досліджуваного об'єкта, то у засновках методології були розкриті соціоментальні, загальнолюдські, культурні й суто особистісні виміри, що закономірно вимагали філософського осмислення. Водночас філософська складова у розвитку методології певною мірою протидіяла схематичності, умовності і навіть формальності широко присутнього у повсякденні наукового пізнання, а в більш широкому культурному контексті – постійній рутинній реконструкції та відтворенню програм, репертуарів і процедур різноманітної за формами й змістовленням діяльності людей.

Якщо розглядати структуру методології “за вертикаллю”, то, крім (1) філософської методології, є аргументовані підстави виокремити ще чотири рівні: (2) загальнонаукова, (3) конкретно-наукова або спеціальна, (4) конкретно-тематична або спеціалізована і (5) ситуаційна (рис. 3). Скажімо, методологічний аналіз на кожному із цих рівнів є різним за спрямуванням, функціями, змістом та результатами мислєдіяльності, причому, з одного боку, всі названі рівні утворюють складно-організовану сферу, в межах якої між ними наявне досить визначене діалектичне підпорядкування, з іншого – цікавими є логіко-змістові і функціонально-динамічні взаємозв'язки та взаємопереходи аналітико-синтетичного ме-

тодологування в багаторівневій організації (виробництва, використання, передачі тощо) методологічного знання [див. 10, с. 59–74].

Оскільки головне упредметнення методології стосується всіх типів мислення, через котрі оприявнюється весь емпірично неозорий світ людського буття, то, по-перше, вона сама стає формою універсального – власне методологічного – мислення і, по-друге, ідеальна дійсність такого мислення обіймає світ як навколишнє (все матеріальне і нематеріальне, живе і психодуховне). Саме на перетині принаймні чотирьох категорійних опозицій й постає *світ методології як унікальної й найнеобхіднішої складової глобальної сфери вітакультури (рис. 4)*. До цього світу із філософії делегується як онтологічна робота оргмисленневого спрямування, так і оперування світоглядними картинками чи образами світу, із науки – рефлексивне опрацювання схем ідеальних об'єктів і використання у певний спосіб зафіксованих (словесно-логічно, невербально, символічно) ідеалізацій, із культури – увесь наявний семантичний тезаурус та робота зі створення ситуаційно адекватних знакотехнічних (формальних) конструкцій – знаків, схем, знань, об'єктів, із мистецтва – практико непересічна майстерність щодо способів постановки і розв'язання найскладніших суспільних та особистих проблем й відтак дос-

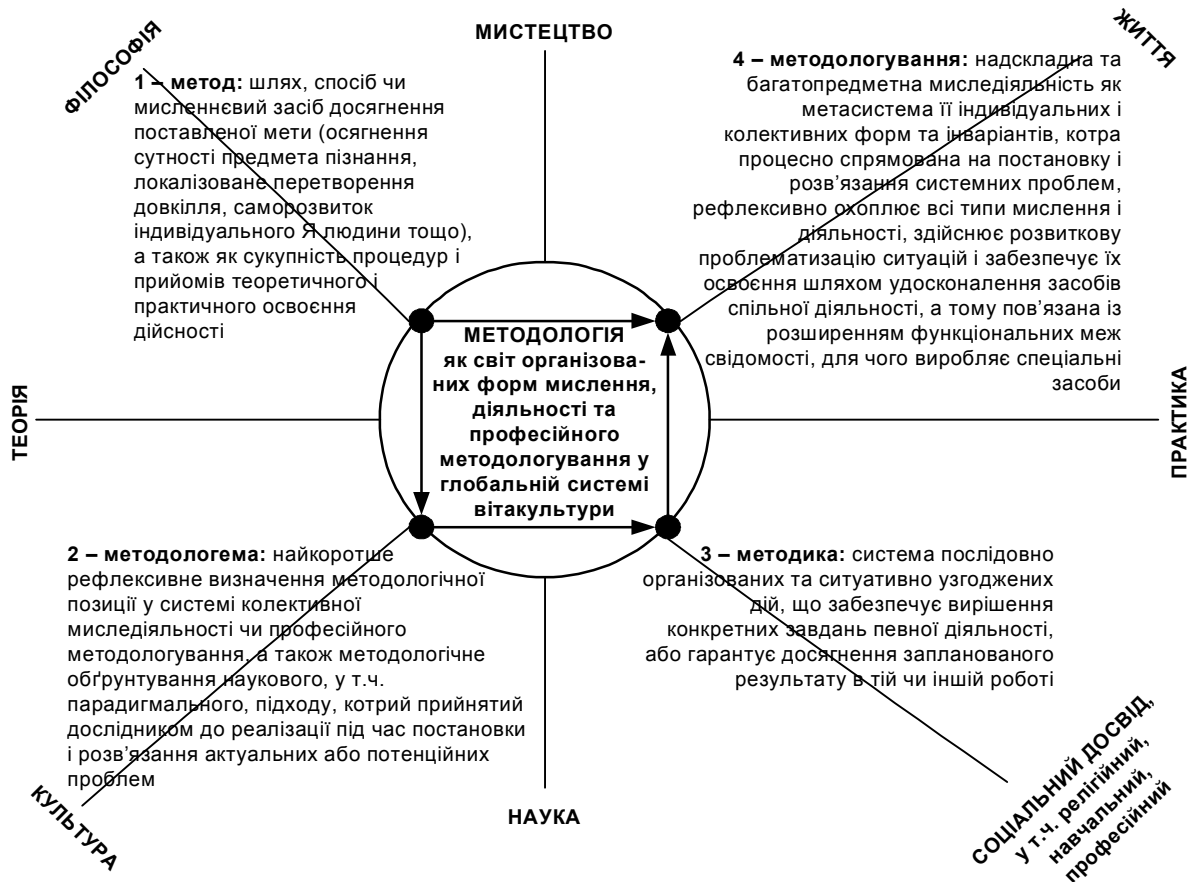

Рис. 4.

Світ методології як унікальна складова культури у чотирьох категорійних координатах “життя – культура”, “філософія – соціальний досвід”, “наука – мистецтво”, “теорія – практика”

конале вміння творення і застосування форм, методів, засобів та інструментів мислення, з інженерії як різновиду фахового практикування – штучно-технічний підхід, за якого майбутнє відмежовується від минулого цілеподовженим теперішнім, тому зміни здійснюються штучно, навмисно і, на відміну від природного закономірного перебігу подій, вимагають не прогнозу, а проектування і реалізації проектів, з педагогіки – форми відтворення діяльності і мислення, із повсякденного соціального життя – його ситуаційна проблемність і полідіалогічність, непередбачувані плінність і конфліктність, а відтак і досвід колективного та індивідуального методологування. Іншими словами, світ методології асимілює та освоює через методологічне мислення як надпотужний фільтр власного упередження все, що може знадобитися й реально активізується для його повнозмістовного екзистенціювання шляхом вмілого

використання концептів і мислєсхем, методологічних моделей і планів-карт, різних типів знань і категорійних матриць.

Отож світ сучасної методології постає як синтетичний, об'єднувальний, інтегральний, тобто як такий, що задіює об'єкти, форми, змістовлення, засоби та інструменти з інших світів й у такий спосіб творить власний світ, у якому синергійно взаємопроникають дійсність мислення, свідомості і реальність діяльності, вчинення. І це закономірно, адже методологічний тип мислення сутнісно є філософським, за методом і способом світобачення – науковим, за основоположним ціннісним настановленням – практичним, і за формою трансляції та відновлення – мистецьким. Звідси очевидно, що методологія – це практичне мистецтво науково зорієнтованого філософування, котре схоже до ремесла, що передається тільки за наявності живого взірця – його конкретного носія. У цьому сенсі “суть справи полягає не

тільки і не стільки в тому, щоб знати, скільки в тому, щоби освоїти та оволодіти” [40, с. 407].

Використання логічної категорії “світ” в історії філософської думки (Платон, К. Поппер, Ф. Бродель та ін.) не лише надало визначеності того, як і чому продукуються людиною ідеальні сутності та співвідносяться в культурі, житті і мисленні різні онтологічні картини, а й яким має бути досконале методологічне мислення, котре критично проникає у хаос буденності, проблематизує й упроблемлює соціальну реальність, рефлексивно вивисується над будь-якою професійністю і головне – займається творенням нових форм життєреалізування особистості. Причому світ методології перебуває у постійному становленні і синергійному русі-поступі. Найпомітнішими точками біфуркації у цьому аналітичному розрізі в другій половині ХХ століття був Московський методологічний гурток [37], а з 1979 року – ще й оргдіяльнісні ігри [38]. Проте при зіткненні СМД-методології і гри, як констатують С.В. Попов і Г.П. Щедровицький, сталося так, що спочатку в ОДГ претендувала на панування методологічна форма життя, однак досить швидко взяла гору власне гра, створивши *світ гри*, а не *світ методології* [31; 32]. Останній, на наше аргументоване переконання, може бути створений за умов діалектичного взаємодоповнення, з одного боку, багатоступенево організованої *методології-як-вчення*, з іншого – багаторівневої системи *методологування-як-практики* [див. 7; 10; 13; 15]. Причому методологування (термін, що введений нами у 2005 році [2]) – це такий синтетичний спосіб рефлексивної миследіяльності, що поєднує в одну систему різні способи мислення – філософське абстрагування, історичні й соціологічні пошукування, науково-дослідницьку діяльність, базовану на моделюванні об’єктів і продукуванні мисленневих сутностей, форм, образів; одночасно – це й процес дієво напруженого застосування дослідником складної системи доміантних парадигм, соціальних наративів, інтерпретаційних прийомів, методів, способів і засобів на шляху розумінневого осягнення суті та змісту соціальних явищ. Як тип духовно-практичного освоєння дійсності методологування є і пізнанням, і творенням об’єкта, а також самопізнанням, і самотворенням самого діяльного суб’єкта. Причому різним ступеням організації *методології-як-вчення* (філософська, загальнонаукова, конкретно-наукова, конкретно-тематична, ситуаційна) мають відповідати різні рівні уможли-

лення *методологування-як-практики*, тобто здійснення методологічної роботи повинно бути відповідне тому чи іншому шаблеві миследіяльнісного практикування – філософського, загальнонаукового, спеціального, спеціалізованого, ситуаційного.

У будь-якому разі евристичності логіко-змістового упанорамлення категорії “світ методології” надають вищезазначені світоглядні універсалиї та категорійні поняття. До того ж оргзмістове облаштування окреслених сторін-складових світу методології у теоретичній проекції на логіко-структурну побудову вчинку як канону будь-якої найдосконалішої діяльності вказує на наявність чотирьох її *основних функцій* – знаннево-культурної, нормативно-засобової, миследіяльнісної і критично-рефлексивної (*рис. 5*). Зважаючи на те, що функція не має власного об’єктивного життя, а є лише форма виявлення зв’язку, яка первинно фіксується у вигляді властивостей предмета [34, с. 83], нами окреслена не стільки генеза та формовияви методологічного мислення, скільки філософськи збагачений, науково аргументований і практико-орієнтований вітакультурний контекст сучасної методології. На її небосхилі власне і постає багато концентрична об’єкт-миследіяльнісна сфера *вітакультурної методології* [див. 2; 8; 11; 17; 19].

1. Аверінцев С. Софія-Логос. Словник / Сергій Аверінцев. – 3-є вид. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2007. – 650 с.

2. Вітакультурний млин: Методологічний альманах / гол. ред.-консульт. А.В. Фурман. – 2005–2014. – Модулі 1–17.

3. Гуменюк (Фурман) О.Є. Методологічна модель інноваційно-психологічного клімату / Оксана Гуменюк (Фурман) // Психологія і суспільство. – 2005. – №4. – С. 70–83.

4. Гуменюк (Фурман) О. Методологія пізнання освітнього вчинку в контексті інноваційно-психологічного клімату / Оксана Гуменюк (Фурман) // Психологія і суспільство. – 2012. – №1. – С. 47–81.

5. Гуменюк (Фурман) О.Є. Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу: [монографія] / Оксана Євстахіївна Гуменюк (Фурман). – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 340 с.

6. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Том перший / під кер. Барбари Кассен, відпов. за вид. Леонід Фінберг. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. – 576 с.

6а. Копилов Г. Про природу “наукових революцій” / Геннадій Копилов // Психологія і суспільство. – 2010. – №2. – С. 113–127.

7. Кубаєвський М.К., Фурман А.В. Методологування як засіб розуміння смислу / Микола Кубаєвський,

1 – знаннєво-культурна: сфера умов та організації функціонування і розвитку непередметного та розпредметненого, власне методологічного, знання, яке встановлює зв'язок між різними предметними знаннями і практичною діяльністю, сутнісно є складнокомпозиційним, проектно зорієнтованим, рефлексивним, характеризується подвійністю – як поєднання знань про діяльність і мислення та знань про об'єкт цієї діяльності і про предмет цього мислення, а в підсумку об'єднує і знімає багато різноманітних знань, внутрішньо гетерогенне і гетерархівоване й водночас єдине та цілісне [22, с. 35–37]; при цьому знаннєво організовані засоби і способи діяння не лише існують у культурі, а й забезпечують відтворення діяльностей через трансляцію її еталонів, узірців, норм і цінностей; тому методологія потрібна для семіотичної повноти й утримання культури як сферної цілісності

2 – нормативно-засобова: система організації та регулювання й відтак набір принципів, приписів і вимог до методологічних мислення та діяльності (роботи) у їх максимально можливому згармонізуванні в кооперативній – безпосередній чи опосередкованій – рефлексивній співпраці діячів; у форматі обслуговування схем, моделей і типових програм діяльності смисл методології зводиться до забезпечення їх нормативно-раціональної побудови і зреалізування задля оновлення та відтворення соціального буття, збереження, утримання й употужнення знакової вичерпності культури; причому методологічна діяльність пов'язана із розширенням свідомості, для чого й створюються спеціальні засоби та інструменти (знаки, схеми, поняття, категорії, методи, моделі-конфігуратори, методологічні план-карти тощо), а тому вона є не стільки теоретичною, скільки програмною; більше того, в актах і процедурах проблематизації та багатоступеневого рефлексування здатна перетворювати ноуменальне у феноменальне, ідеальне у засіб, існує у метатеоретичній сфері всередині певних парадигмальних координат і закріплюється у принципах, нормах і методиках дослідження та реалізується через уміння, навички, техніки, технології, вчинки

4 – критично-рефлексивна: методологія – це «спосіб критичного відношення до існуючої людської культури» [37, с. 329], що ґрунтується на актуалізації та чотирнадцятистадійному розгортанні (від «мислення про мислення про світ» до «рефлексивного замикання») методологічного мислення як особливої рефлексії не стільки з приводу здійснення учинкових дій, скільки майбутньої діяльності, що й забезпечує створення проекту, плану чи програми того чи іншого соціокультурного практикування; зокрема, на четвертій стадії відбуваються «взаємні ототожнення мислення в діяльності, діяльності в мисленні і самої саморефлексії мислення, у результаті чого утворюється єдина «змістовна» дійсність методології»; так діяльність і пізнається, і проектується, й організується, а рефлексія використовується не лише як засіб оргуможливлення мислення і діяльності, а й як механізм їх розвитку [27, с. 114]

3 – миследіяльністьна: методологія – це завжди становлення світу миследіяльної реальності (форм повноцінного практикування) у поєднанні з ідеальним світом мисленнєвої дійсності, де за умов проблемної комунікації ці світи суміщаються і, породжуючи актуалізації й напруження особистих стосунків і взаємодій, народжується методологічне мислення як нова універсальна форма мислення [27; 36]; у даному разі мовиться про лакуни часопростору або унікальні оази колективного та індивідуального інтелектуального практикування, у яких відтворюється атмосфера проблемно-комунікативного постання й умогнутнення думки-мислення-свідомості у гармонії із самовизначенням, активним позиціонуванням, методологічною роботою як спільною справою, здійснюється багатопроцесна актуалізація та формозмістова гетерохронність перебігу миследіяльності як засобу позначення, поіменування, виявлення та конструювання тієї рефлексивної реальності, в котрій відбувається повновчинкове методологування як культурна подія; а це означає, що миследіяльне осереддя миследіяльності екзистенціюється й онтологізується та сягає живодайного організму мислевчинення

Рис. 5.
Функціональний часопростір методології

Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2010. – №4. – С. 47–57.

8. Мединська Ю. Вітакультурна методологія і пост-модернізм / Юлія Мединська // Психологія і суспільство. – 2006. – №1. – С. 47–52.

9. Фурман А.В. Генеза науки як глобальна дослідницька програма: циклічно-вчинкова перспектива / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2013. – № 4. – С. 18–36.

10. Фурман А.В. Ідея професійного методологування: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – Ялта-Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 205 с.

11. Фурман А.В. Категорії вітакультурної методології як ефективний засіб аналізу і розв'язання складних проблем / Анатолій В. Фурман // Інститут експериментальних систем освіти: Інформ. бюлетень. – Вип. 4. – Тернопіль, 2004. – С. 4–7.

12. Фурман А.В. Категорійний профіль наукової школи / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2014. – №2. – С. 23–39.

13. Фурман А.В. Методологічне обґрунтування багаторівневості парадигмальних досліджень у соціальній психології / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2012. – №4. – С. 78–125.

14. Фурман А.В. Методологія наукових досліджень: [модульно-розвивальний підручник] / Анатолій В. Фурман. – Тернопіль: НДІ МЕВО, 2010. – 50 с.

15. Фурман А.В. Методологія парадигмальних досліджень у соціальній психології: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – К.: Інститут політичної і соціальної психології; Тернопіль: Економічна думка, 2013. – 100 с.

16. Фурман А.В. Модульно-розвивальна організація мислєдїяльності – схема професійного методологування / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2005. – № 4. – С. 40–69.

17. Фурман А.В. Об'єкт-мислєдїяльнісна сфера вітакультурної методології / Анатолій В. Фурман // Вітакультурний млин. – 2010. – Модуль 12. – С. 4–8.

18. Фурман А.В. Парадигма як предмет методологічної рефлексії / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2013. – № 3. – С. 72–85.

19. Фурман А.В. Рефлексивне обґрунтування центрів вітакультурної методології / Анатолій В. Фурман // Вітакультурний млин. – 2009. – Модуль 10. – С. 4–11.

20. Фурман А.В. Типологічний підхід у системі професійного методологування / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2006. – №2. – С. 78–92.

21. Фурман А.В., Шандрюк С.К. Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі: [монографія] / Анатолій В. Фурман, Сергій Шандрюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 272 с.

22. Щедровицький Г. Методологічна організація системно-структурних досліджень і розробок / Георгій Щедровицький // Психологія і суспільство. – 2004. – № 2 – С. 30–49.

23. Щедровицький Г. Методологічна організація сфери психології / Георгій Щедровицький // Психологія і суспільство. – 2000. – №2. – С. 7–24.

24. Щедровицький Г. Методологічне значення опозиції натуралістичного і системодїяльнісного підходів / Георгій Щедровицький // Психологія і суспільство. – 2013. – №1. – С. 40–47.

25. Щедровицький Г. Організаційно-діяльнісна гра як нова форма організації та метод розвитку колективної мислєдїяльності / Георгій Щедровицький // Психологія і суспільство. – 2006. – №3. – С. 58–69.

26. Щедровицький Г. Схема мислєдїяльності – системно-структурна будова, значення і зміст / Георгій Щедровицький // Психологія і суспільство. – 2005. – №4. – С. 29–39.

27. Георгій Петрович Щедровицький / Г.П. Щедровицький; [под ред. П.Г. Щедровицького, В.Л. Дани-

ловой]. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2010. – 600 с.: ил. – (Философия России второй половины XX в.).

28. Зинченко А.П. “Изготовление мысли” по Г.П. Щедровицькому / Александр Зинченко // Вопросы методологии. – 1996. – №1-2. – С. 123–127.

29. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию / Мераб Константинович Мамардашвили. – [2-е изд., измен. и доп.] / сост. и общ. ред. Ю.П. Сенокосова. – М.: Изд. группа “Прогресс”, “Культура”, 1992. – 416 с.

30. Новейший философский словарь: 3-е изд., исправл. / сост. и гл. науч. ред. А.А. Грицанов. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1280 с. – (Мир энциклопедий).

31. Попов С. Игровое движение и организационно-деятельностные игры / С. Попов, Г. Щедровицький // Вопросы методологии. – 1994. – №5. – С. 112–153.

32. Попов С.В. Организационно-деятельностные игры: мышление в “зоне риска” / Сергей Владимирович Попов // Кентавр. – 1994. – №3. – С. 2–31.

33. Поппер К. Логика и рост научного знания / Карл Поппер. – М.: Прогресс, 1973. – 302 с.

34. Путеводитель по основным понятиям и схемам методологии Организации, Руководства и Управления: хрестоматия по работам Г.П. Щедровицького / [гл. ред. А.Г. Реус; сост. А.П. Зинченко]. – М.: Дело, 2004. – 208 с.

35. Старовойтенко Е.Б. Современная психология: формы интеллектуальной жизни / Елена Борисовна Старовойтенко. – М.: Акад. Проект, 2002. – 544 с. – (Gaudeamus).

36. Щедровицький Г.П. Избранные труды / Георгій Петрович Щедровицький; [ред.-сост. А.А. Пископель, Л.П. Щедровицький]. – М.: Шк. культ. политики, 1995. – 760 с.

37. Щедровицький Г.П. Московский методологический кружок: развитие идей и подходов / Из архива Г.П. Щедровицького. – Т. 8. Вып. 1. – М.: Путь, 2004. – 352 с.

38. Щедровицький Г.П. Организационно-деятельностная игра: Сборник текстов (2) / Из архива Г.П. Щедровицького. – Т.9. – М.: Наследие ММК, 2004. – 320 с.

39. Щедровицький Г.П. Оргуправленческое мышление: идеология, методология, технология: [курс лекций] / Из архива Г.П. Щедровицького. – Т.4. – М., 2000. – 384 с.

40. Щедровицький Г.П. Философия. Наука. Методология / Георгій Петрович Щедровицький. – М.: Шк. культ. политики, 1997. – 656 с.

REFERENCES

1. Avjerincjev S. Sofija-Logos. Slovník / Sjergij Avjerincjev. – 3-e vid. – K.: DUH I LITERA, 2007. – 650 s.

2. Vitakul'turnyj mlin: Metodologichnyj al'manah / gol. red.-konsul't. A.V. Furman. – 2005–2015. – Moduli 1–17

3. Gumeniuk (Furman) O.Y. Metodologichna model' innovacijno-psyhologichnogo klimatu / Oxana Gumeniuk (Furman) // Psychologija i suspil'stvo. – 2005. – №4. – S. 70–83.

4. Gumenjuk (Furman) O. Metodologija piznannja osvityno'go vchynku v kontexti innovacijno-psyhologichnogo klimatu / Oxana Gumeniuk (Furman) // Psychologija i suspil'stvo. – 2012. – №1. – S. 47–81.

5. Gumeniuk (Furman) O.E. Teorija i metodologija innovacijno-psyhologichnogo klimatu zagal'noosvitn'ogo zakladu: [monografija] / Oxana Yevstahiyivna Gumeniuk (Furman). – Ternopil': Pidruchnyky i posibnyky, 2008. – 340 s.

6. Yevropejs'kij slovník filosofij: Lexikon njeperjekladnostej. Tom pershyj / pid kjer. Barbary Kassjen, vidpov. za vid. Leonid Finberg. – K.: DUH I LITERA, 2009. – 576 s.

6а. Kopylov G. Pro prirodu "naukovykh revoljucij" / Gjennadij Kopylov // Psihologija i suspil'stvo. – 2010. – №2. – S. 113–127.

7. Kubayevs'kyj M.K., Furman A.V. Metodologuvannja jak zasib rozuminnja smyslu / Mykola Kubayevs'kyj, Anatolij V. Furman // Psihologija i suspil'stvo. – 2010. – №4. – S. 47–57.

8. Medyns'ka J. Vitakul'turna metodologija i postmodernizm / Julija Medyns'ka // Psihologija i suspil'stvo. – 2006. – №1. – S. 47–52.

9. Furman A.V. Geneza nauky jak global'na doslidnic'ka programa: ciklichno-vchynkova perspektiva / Anatolij V. Furman // Psihologija i suspil'stvo. – 2013. – №4. – S. 18–36.

10. Furman A.V. Ideja profesijnogo metodologuvannja: [monografija] / Anatolij Vasil'ovych Furman. – Yalta-Ternopil': Ekonomichna dumka, 2008. – 205 s.

11. Furman A.V. Kategoriji vitakul'turnoyi metodologiji jak efektyvnyj zasib analizu i rozv'jazannja skladnyh problem / Anatolij V. Furman // Instytut eksperymental'nyh system osvity: Inform. bjuljetjen'. – Vyp. 4. – Ternopil', 2004. – S. 4–7.

12. Furman A.V. Kategorijnij profil' naukovoyi shkoly / Anatolij V. Furman // Psihologija i suspil'stvo. – 2014. – №2. – S. 23–39.

13. Furman A.V. Metodologichne obgruntuvannja bagatorivnjevosti paradigmat'nyh doslidzhen' u social'nyj psihologiji / Anatolij V. Furman // Psihologija i suspil'stvo. – 2012. – №4. – S. 78–125.

14. Furman A.V. Metodologija naukovykh doslidzhen': [modul'no-rozvyval'nyj pidruchnik] / Anatolij V. Furman. – Ternopil': NDI MEVO, 2010. – 50 s.

15. Furman A.V. Metodologija paradigmat'nyh doslidzhen' u social'nyj psihologii: [monografija] / Anatolij Vasil'ovych Furman. – K.: Instytut politychnoy i social'noyi psihologii; Ternopil': Ekonomichna dumka, 2013. – 100 s.

16. Furman A.V. Modul'no-rozvyval'na organizacija mysljedijal'nosti – shjema profesijnogo metodologuvannja / Anatolij V. Furman // Psihologija i suspil'stvo. – 2005. – №4. – S. 40–69.

17. Furman A.V. Ob'jekt-mysljedijal'nisna sfera vitakul'turnoyi mjetodologiji / Anatolij V. Furman // Vitakul'turnyj mlyn. – 2010. – Modul' 12. – S. 4–8.

18. Furman A.V. Paradygma jak predmet metodologichnoyi refljexiji / Anatolij V. Furman // Psihologija i suspil'stvo. – 2013. – №3. – S. 72–85.

19. Furman A.V. Refljexivnje obgruntuvannja koncjeriv vitakul'turnoyi metodologiji / Anatolij V. Furman // Vitakul'turnyj mlyn. – 2009. – Modul' 10. – S. 4–11.

20. Furman A.V. Typologichnyj pidhid u systemi profesijnogo metodologuvannja / Anatolij V. Furman // Psihologija i suspil'stvo. – 2006. – №2. – S. 78–92.

21. Furman A.V., Shandruk S.K. Organizacijno-dijal'nisni igry u vyschyj shkoli: [monografija] / Anatolij V. Furman, Sergij Shandruk. – Ternopil': TNEU, 2014. – 272 s.

22. Schjedrovic'kij G. Mjetodologichna organizacija systemno-struktumih doslidzhen' i rozrobok / Gjeorgij Schjedrovic'kij // Psihologija i suspil'stvo. – 2004. – №2 – S. 30–49.

23. Schjedrovic'kij G. Mjetodologichna organizacija sfjeri psihologii / Gjeorgij Schjedrovic'kij // Psihologija i suspil'stvo. – 2000. – №2. – S. 7–24.

24. Schjedrovic'kij G. Mjetodologichnje znachjennja opoziciji naturalistichnogo i systemodijal'nisnogo pidhodiv / Gjeorgij Schjedrovic'kij // Psihologija i suspil'stvo. – 2013. – №1. – S. 40–47.

25. Schjedrovic'kij G. Organizacijno-dijal'nisna gra jak nova forma organizaciji ta mjetod rozvitku koljektivnoyi mysljedijal'nosti / Gjeorgij Schjedrovic'kij // Psihologija i suspil'stvo. – 2006. – №3. – S. 58–69.

26. Schjedrovic'kij G. Shjema mysljedijal'nosti – systemno-strukturna budova, znachjennja i zmist / Gjeorgij Schjedrovic'kij // Psihologija i suspil'stvo. – 2005. – №4. – S. 29–39.

27. Gjeorgij Pjetrovich Schjedrovickij / G.P. Schjedrovickij; [pod rjed. P.G. Schjedrovickogo, V.L. Danilovoj]. – M.: Rossijskaja politicheskaja enciklopedija (ROSSPEN), 2010. – 600 s.: il. – (Filosofija Rossii vtoroj poloviny HH v.).

28. Zinchjenko A.P. "Izgotovljenije mysli" po G.P. Schjedrovickomu / Aljexandr Zinchjenko // Voprosy mjetodologi. – 1996. – №1-2. – S. 123–127.

29. Mamardashvili M.K. Kak ja ponimaju filosofiju / Mjerab Konstantinovich Mamardashvili. – [2-je izd., izmjn. i dop.] / sost. i obsch. rjed. Ju.P. Sjenokosova. – M.: Izd. gruppa "Progrjess", "Kul'tura", 1992. – 416 s.

30. Novjeshij filosofskij slovar': 3-je izd., ispravl. / sost. i gl. nauch. rjed. A.A. Gricanov. – Mn.: Knizhnyj Dom, 2003. – 1280 s. – (Mir enciklopedij).

31. Popov S. Igrovoje dvizhjenije i organizacionno-djejatel'nostnye igry / S. Popov, G. Schjedrovickij // Voprosy mjetodologii. – 1994. – №5. – S. 112–153.

32. Popov S.V. Organizacionno-djejatel'nostnye igry: myshljenije v "zonje riska" / Sjergjej Vladimirovich Popov // Kentavr. – 1994. – №3. – S. 2–31.

33. Poppjer K. Logika i rost nauchnogo znanija / Karl Poppjer. – M.: Progrjess, 1973. – 302 s.

34. Putjevoditelj' po osnovnym ponjatijam i shjemam mjetodologii Organizaciji, Rukovodstva i Upravljenija: hrjestomatija po rabotam G.P. Schjedrovickogo / [gl. rjed. A.G. Rjeus; sost. A.P. Zinchjenko]. – M.: Djelo, 2004. – 208 s.

35. Starovojtjenko E.B. Sovrjemennaja psihologija: formy intjelljektivnoj zhizni / Eljena Borisovna Starovojtjenko. – M.: Akkad. Projekt, 2002. – 544 s. – (Gaudeamus).

36. Schjedrovickij G.P. Izbrannyje trudy / Gjeorgij Pjetrovich Schjedrovickij; [rjed.-sost. A.A. Piskoppjel', L.P. Schjedrovickij]. – M.: Shk. kul't. politiki, 1995. – 760 s.

37. Schjedrovickij G.P. Moskovskij mjetodologicheskij kruzhok: razvitije idjei i podhodov / Iz arhiva G.P. Schjedrovickogo. – T. 8. Vyp. 1. – M.: Put', 2004. – 352 s.

38. Schjedrovickij G.P. Organizacionno-djejatel'nostnaja igra: Sbornik tjextov (2) / Iz arhiva G.P. Schjedrovickogo. – T.9. – M.: Nasljedije MMK, 2004. – 320 s.

39. Schjedrovickij G.P. Orgupravljenchjeskoje myshljenije: idjeologija, mjetodologija, tjehnologija: [kurs ljekcij] / Iz arhiva G.P. Schjedrovickogo. – T.4. – M., 2000. – 384 s.

40. Schjedrovic'kij G.P. Filosofija. Nauka. Mjetodologija / Gjeorgij Pjetrovich Schjedrovickij. – M.: Shk. kul't. politiki, 1997. – 656 s.

АНОТАЦІЯ

Фурман Анатолій Васильович.
Світ методології.

Методологія обґрунтовується як окремий – самобутній та унікальний – світ, котрий охоплює у взаємодоповненні і цілісності чотири сторони або буттєві виміри: а) вчення про логічну організацію і структурно-змістову динаміку, принципи і нормативи, методи і засоби діяльності; б) систему раціональних знань про форми, методи, способи рефлексивного мислення і вчинкового діяння у єдності із сукупністю норм та інструментів різнорівневого методологування; в) сферу мислєдїяльнїсно центрованих пізнання, критики, творення і рефлексії, що інтегрують усі типи і стилі мислення у формі такого новоутворення, як методологічне мислення, крізь оптику якого задається увесь світ; г) персоніфікований спосіб життя, тип проблемно-рефлексивного екзистенціювання, за якого самопродукуються методологічні мислення і відношення, що циркулюють ситуаційно щораз заново від проблематизації до проектування і назад як складне практичне мистецтво мислєзреалізування. Детально висвітлені етимологічні корені та генетичні зв'язки слова "методологія" як зі спорідненими словами ("методологема", "методоло-

гування”, “методологічна робота”, “методика”), так і з світоглядно рівновагомими з позицій культури (“життя”, “філософія”, “мистецтво”, “наука” тощо). Розкриті циклічно-вчинкова логіка поетапного формоузмівлення методу, складники раціоналізованих та оформлених інваріантів змісту методології, рівні її організації як сфери аналізу та здійснення мислення, діяльності, мислєдіяльності і професійного методологування, а також її основні функції і світобудова як унікального сегмента культури у взаємоузгодженні чотирьох категорійних координат “життя – культура”, “філософія – соціальний досвід”, “наука – мистецтво”, “теорія – практика”.

Ключові слова: методологія, свідомість, вчення, діяльність, раціональні знання, мислення, методологування, пізнання, критика, творення, рефлексія, світ, методологічне мислення, ковітальність, окультурення, мислєдіяльність, спосіб життя, метод, циклічно-вчинковий підхід, метод розмірковування, експеримент, наукове пізнання, методологічний монізм, логос, категорія, методологічне знання, системомислєдіяльнєса методологія, методологізація, культура, філософська методологія, сфера вітакультури, мислєсхема, методологія-як-учення, методологування-як-практика, функції методології, вітакультурна методологія.

АННОТАЦІЯ

Фурман Анатолій Васильевич.

Мир методології.

Методологія обосновується як окремий – самобитний і унікальний – мир, котрий охоплює во взаємодоповненні і цілостности чотири сторони или бытийные измерения: а) учение о логической организации и структурно-смысловой динамике, принципах и нормах, методах и средствах деятельности; б) систему рациональных знаний о формах, методах, способах рефлексивного мышления и поступкового деяния в единстве с совокупностью норм и инструментов разноразовного методологизирования; в) сферу мыслєдіяльностно центрируемых познания, критики, созидания и рефлексии, которые интегрируют все типы и стили мышления в форме такого новообразования, как методологическое мышление, сквозь оптику которого задается весь мир; г) персоналифицированный образ жизни, тип проблемно-рефлексивного экзистенционирования, при котором самопродуцируются методологические мышление и отношения, циркулирующие ситуативно каждый раз заново от проблематизации к проектированию и назад как сложное практическое искусство мыслєреализации. Детально освещены этимологические коренные и генетические связи слова “методологія” как с родственными словами (“методологема”, “методологизирование”, “методологическая работа”, “методика”), так и с мировоззренчески равновесными с позиций культуры (“жизнь”, “філософія”, “искусство”, “наука” и т. п.). Раскрыты циклично-поступковая логика поэтапного формосодержания метода, составляющие рационализируемых и оформленных инвариантов содержания методологии, разные её уровни организации как сферы анализа и осуществления мышления, деятельности, мыслєдіяльностно, методологизирования, а также ее основные функции и миропостроение как уникальной составляющей культуры во взимосогласовании четырех категориальных координат “жизнь – культура”, “філософія – социальный опыт”, “наука – искусство”, “теория – практика”.

Ключевые слова: методология, сознание, учение, деятельность, рациональные знания, мышление, методологизирование, познание, критика, творение, рефлексия, мир, методологическое мышление, ко-витаљность, окультуривание, мыслєдіяльностно, образ жизни, метод, циклично-поступковый подход, метод рассуждения, эксперимент, научное познание, методологический монизм, логос, категория, методологическое знание, системомыслєдіяльностная методология, методологизация, культура, философская методология, сфера витакультуры, мислєсхема, методология-как-учение, методологизирование-как-практика, функции методологии, витакультурная методология.

ANNOTATION

Furman Anatily V.

The world of methodology.

The methodology presented as a separate – original and unique – world which covers in complementarity and integrity the four sides or existential dimensions: and theory about logical organization and structural-semantic dynamic, principles and regulations, methods and means of activity; b) the system of rational knowledge about the forms, methods and ways of reflexive thinking and action in unity with a set of rules and tools multilevel metodologization; c) the sphere of think of activity centered knowledge, criticism, creation and reflection which integrate all types and styles of thinking in the form of such new creation as methodological thinking through optics of which is given whole world; d) personalized lifestyle the type of problem-reflective full existence in which self-produced methodological thinking and attitude that circulating situationally every time anew from problematisation to design and back as a complex practical art of think-realization. Highlighted etymological roots and genetic relations of word “methodology” as with related words (“metodolohema”, “methodologizing”, “methodological work”, “method”) and with the ideological equally-significant from the position of culture (“life”, “philosophy”, “art”, “science”, etc.). Disclosed cyclically-behavioral logic of phased formation of content of method, ingredients of rationalized and decorated invariants of content of methodology, levels of its organization as a sphere of analysis and fulfillment of thinking, activity, think activity and professional metodologization and also its main functions and construction of the world as a unique component of culture in the mutually agreed of four categorical coordinate “life – culture”, “philosophy – social experience”, “science – art”, “theory – practice”.

Key words: methodology, consciousness, teaching activity, rational knowledge, thinking, metodologization, cognition, criticism, creation, reflection, world, methodological thinking, co-vital, culturalization, think-activity, lifestyle, method, cyclically-behavioral access, methodological monism, logos, category, methodological knowledge, system-thinking-activity methodology, metodologization, culture, philosophical methodology, sphere of vita-culture, think-scheme, methodology as teaching, metodologization as practice, functions of methodology, vitacultural methodology.

Надійшла до редакції 15.04.2015.